

KENNETH N. WALTZ - MEDZINÁRODNÝ SYSTÉM AKO PRÍČINA KONFLIKTU

Kenneth Waltz sa svojim dielom Teória medzinárodnej politiky stáva zakladateľom neorealizmu [1], ktorého základy stoja na realistickej tradícii a zároveň čiastočne vstrebáva kritiku scientizmu. „Z klasického realizmu preberá majoritne myšlienku o nemennej a násilnej povahe medzinárodných vzťahov, koncept mocenskej rovnováhy, zaujatie vojenskou silou a nadriadenosť bezpečnostnej dimenzie medzinárodných vzťahov. Na základe scientifickej kritiky vylúčil zo svojej koncepcie tradičný realistický predpoklad o skazenej ľudskej prirodzenosti a uplatnil modely neoklasickej ekonómie.“ [2]

Z hľadiska tematiky predkladanej diplomovej práce je kľúčovou jeho teória pojednávajúca o príčinách vojny, ktorú detailne rozpracoval v jednom zo svojich prvých diel Človek, štát a vojna. Vychádzal z presvedčenia, že základnými príčinami vojny sú: ľudská povaha, vnútorná štruktúra štátov a anarchický medzinárodný systém. Kým prvé dve príčiny sú efektívne, medzinárodný systém je príčinou konštantnou a hoci je nutnou, nie je komplexne postačujúcou. V tejto práci ešte zastával názor, že ľudská nedokonalosť je jednou z príčin vzniku vojen. Vo svojich neskorších dielach vylúčil akýkoľvek vplyv individua na dianie v medzinárodnom systéme.

Vojny sú často výsledkom ľudskej sebeckosti, či dokonca zaostalosti, alebo nesprávne namierenej agresivity človeka. Čiže k oslobodeniu ľudstva od fenoménu vojny môže dôjsť len prostredníctvom osvietených a múdrych ľudí. [3] Kým pesimisti hľadajú mier cez prizmu utopického sna, optimisti pozerajú s nádejou na možnosť prevýchovy individua ako nevyhnutnej podmienky pre odstránenie vojny. Pesimisti sú však presvedčení, že je nesprávne, ak teória politiky vychádza z príliš optimistickej predstavy o ľudskej náture a zveličovaní jej dôležitosti. Pretože ak sa nazdávame, že podstata človeka je tvarovateľná pozitívnym smerom, musí byť jasne definovaný spôsob ako to docieľiť. Možno argumentovať, že vhodným prostriedkom motivácie by v tomto prípade bolo náboženstvo alebo spirituálna inšpirácia a nie túžba po nejakých materiálnych statkoch. [4] Ak sa zlá stránka ľudskej povahy naozaj prejavuje vo forme násilného konfliktu, je nutné potláčať túžby čo vedú k tomuto stavu a nahrádzať ich inými. Je efektívnejšie zamerať pozornosť na sociálne a politické inštitúcie, ktoré sú dostatočne tvarovateľné na to aby ich bolo možné zmeniť. V prípade fixne zakorenenej ľudskej podstaty je to takmer nemožné. [5]

Štátne zriadenie je ďalším dôležitým faktorom vzniku vojen. Odstránenie defektov jednotlivých štátov je základným predpokladom mieru vo svete. Na základe rôznych nedostatkov vlády možno pochopiť i správanie štátu na medzinárodnej scéne. Po prvé, prípad všeobecne zlej formy vlády v krajine spôsobuje, že subjekty pozbavené svojich práv despotom produkujú napätie, ktoré môže mať dohru až na medzinárodnej scéne. Po druhé, ide o nedostatky takej vlády, ktorá v skutočnosti len sleduje blaho svojich občanov. Vydávaním reštrikcií do vnútra štátu sa síce vláda snaží o blaho svojich občanov, avšak zároveň bráni vykonávaniu svojej zahraničnej

politiky. A po tretie, štáty deprimované nepostačujúcimi ekonomickými alebo geografickými podmienkami (napr. stratou územia, resp. jeho nedostatkom) často vyhlasujú vojnu s vidinou kompenzácie strát, ktoré utrpeli. [6]

Liberáli upriamili svoj záujem na hľadanie cesty zlepšovania organizovania vzťahov medzi štátmi. Toto konštatovanie však núti k zamysleniu do akej miery je možné aplikovať organizovanú silu v prospech udržania mieru vo svete. Obhajoba svetovej vlády a nešťastná skúsenosť so systémom rovnováhy moci sú dostatočnými argumentmi na stanovenie limitov v súvislosti s týmto druhým faktorom. Myslieť si, že zlé štáty zákonite smerujú svoje konanie k vojne je tak isto mylné ako, to že dobré štáty musia zákonite žiť v mieri. „Tak ako spoločnosť vytvárajú ľudia rôznej povahy, tak aj medzinárodný systém pozostáva z odlišných štátov.“ [7]

Kenneth. N. Waltz vyslovil vážnu kritiku do radov predstaviteľov sociálneho a psychologického realizmu, založeného na opomenutí dôležitosti medzinárodného politického systému v rámci ich teoretických postulátov. Waltz predkladá teóriu o existencii spoločnosti v dvoch štruktúrach- anarchickej a hierarchickej. [8] Hierarchická štruktúra je typická pre vnútornú politiku štátu v ktorom sú vzťahy medzi subjektami vymedzené ústavou. V hierarchickej organizácii medzinárodného systému štáty aspirujú o dominantné postavenie v systéme, alebo sa snažia obhájiť svoje pozíciu v systéme. Takisto štáty vynakladajú úsilie na kontrolu vzťahov v systéme. Po druhé, systém založený na vzťahoch autority a kontroly síce garantuje pocit bezpečia, no zároveň spôsobuje stratu slobody. Po tretie, slabé štáty si môžu užívať slobodu len dovtedy, kým marginálny vzrast ich schopností neznepokojí ostatných silnejších partnerov systému. Po štvrté, hrozba použitia sily niektorým zo štátov núti aktérov riešiť vážne problémy a vzájomné nezhody nevojenskými prostriedkami. [9]

Medzinárodný systém je podľa Waltza anarchický. Vychádza z presvedčenia, že ak každý suverénny štát bude svoje ambície a kroky uplatňovať na základe vlastnej túžby a pohnútok, a ak popri tom nebude fungovať medzinárodný systém založený na vynútitel'nosti práva, tak je konflikt (a od neho sa odvíjajúca vojna) neodvratný. V anarchii neexistuje harmónia. Pretože ambiciózne štáty môžu byť náchylné uplatniť silu v záujme dosiahnutia svojho cieľa a pretože majú na takéto správanie v anarchii (ako systéme bez autority) tie najvhodnejšie podmienky, mierumilovné štáty sa zo strachu o vlastnú existenciu musia vyzbrojiť. „Dobro či zlo, porozumenie či nesúlad môžu ale tiež nemusia viesť k vojne. Vojny vznikajú pretože im nie je možné zabrániť: neexistuje systém akéhosi automatického zosúladenia záujmov medzi jednotlivými štátmi a vždy je tu možnosť, že konflikt bude vyriešený vojenskou silou.“ [10] Ide o systémovú teóriu Waltza a jeho tvrdenia zaznamenané vyššie patria k jeho redukcionistickej teórii.

Vnútroštátne a medzinárodné prostredie sa líši v organizácii činnosti. Samotné medzinárodné prostredie je sebestačné. Štáty sú samostatnými jednotkami a od seba sa odlišujú vlastnými schopnosťami. Štruktúra obmedzuje medzištátnu spoluprácu v dvoch rovinách. Po prvé, každý štát vynakladá úsilie na získanie prostriedkov zaručujúcich jeho vlastnú ochranu pred ostatnými aktérmi v systéme, keďže si nie je istý ich budúcimi krokmi a úmyslami. Teda žije v prostredí plnom neistoty a neustále sa zaoberá vlastným

relatívnym ziskom. Po druhé, každý štát sa snaží vyhnúť vlastnej závislosti na inom štáte.

Kvôli štruktúre systému je nemožné vopred odhadnúť výsledok aktivity štátu. Platí, že kým aspoň jeden kľúčový aktér neopustí tento systém v pozícii porazeného, pre ostatných aktérov systému je priam nemožné naplniť vlastné ambície a akékoľvek aktivity smerujúce k naplneniu ich cieľov sa minú účinku. Sú to štrukturálne obmedzenia systému čo spôsobujú, že racionálne správanie štátu nemôže viesť k želanému výsledku. [\[11\]](#)

Mocenskú rovnováhu v systéme možno skúmať prostredníctvom reálpolitiky štátu a teórie mocenskej rovnováhy. Pre reálpolitiku štátu platí, že dôvodom všetkých akcií štátu smerom von je štátny záujem. Kvôli neregulovateľným vzťahom medzi štátmi na medzinárodnom fóre sa zvyšuje potreba zahraničnej politiky, čo niektoré štáty môžu zneužiť ako prostriedok na dosiahnutie svojho záujmu. Hlavnou úlohou zahraničnej politiky štátu je pritom zabezpečiť zotrvanie a posilnenie štátu v medzinárodnom systéme.

Teória mocenskej rovnováhy predpokladá, že štáty sa snažia prinajmenšom o svoje prežitie, alebo sa nanajvýš usilujú o univerzálnu dominanciu. Štáty na dosiahnutie svojich cieľov zasahujú do svojho vnútorného (zvyšovanie svojich schopností, zbrojenie, dômyselná stratégia), tak aj vonkajšieho systému (posilňovanie vlastnej aliancie alebo oslabovanie tej konkurenčnej). Štát počíta s tým, že mu nik nepríde na pomoc v prípade núdze a preto sa nestráni uplatniť prostriedky nevyhnutné na dosiahnutie vlastného cieľa. Táto teória je založená na princípe racionality. Status quo v rámci systému rovnováhy moci je síce pominuteľné, ale platí že aj po jeho rozrušení bude rovnováha v systéme určite znovu obnovená. Systém mocenskej rovnováhy sa uplatňuje v prostredí v rámci ktorého sa aktéri usilujú o vlastné prežitie. [\[12\]](#)

Technologické vymoženosti, existencia balancéra či počet participujúcich jednotiek v systéme nie sú v tomto prípade určujúcimi. Slabšie štáty sa zgrupujú pretože sa cítia ohrozené tými silnejšími.

Z bezpečnostného hľadiska je najvýhodnejšie, ak v systéme existuje čo najmenej veľmocí, najideálnejšie je ak sú dve. Bipolarita je preto zárukou stability vo svete. Systém ostáva anarchickým, ale k žiadnym mimoriadnym zmenám týkajúcich sa počtu kľúčových aktérov nedochádza. Zápas dvoch supervelmocí a následná nerovnováha je korigovaná vnútornou politikou štátov. Ak v rámci systému bojujú štáty tri, dva z nich sa môžu dohodnúť na napadnutí a zničení toho tretieho. Tento scenár je realizovateľný aj v prípade štyroch aktérov. Prítomnosť balancéra nie je za určitých okolností v systéme nevyhnutná. Počet štátov by nemal prekročiť číslo štyri nanajvýš päť. [\[13\]](#)

V bipolárnom svete prebieha korigovanie nerovnováhy v systéme dvoch súperiacich štátov. V takomto systéme je možné vždy jednoznačne definovať aktéra ktorý predstavuje najväčšie nebezpečenstvo. Štát vie presne odlíšiť spojenca od nepriateľa (čo pre multipolárny medzinárodný systém neplatí). Víťazstvo jedného v prípade ozbrojeného konfliktu by automaticky znamenalo zničenie

druhého štátu, čo je dôvod prečo majú obe strany eminentný záujem na vyriešení každého problému mierovou cestou. Prudká protireakcia je neustálou hrozbou pre oba súperiace štáty. Bipolarita je pre oboch rivalov výhodná v tom, že sa navzájom poznajú. Už si vedia vysvetliť konanie toho druhého, zaujať k nemu stanovisko, prispôbiť sa a čeliť mu. Mierové spolunažívanie sa stáva realitou a život predvídateľným. [14]

Ostatné štáty si uvedomujú, že nukleárne zbrojenie či zbrojenie len v oblasti konvenčných zbraní nemôžu ekonomicky zvládnuť v miere porovnateľnej so supervelmocou. Hrozba použitia zbraní hromadného ničenia má odstrašujúci efekt, čím garantuje zachovanie mieru vo svete. Najslabodnejšie sú v tomto systéme tretie štáty, ktoré nech budú konať akokoľvek, ich bezpečnosť budú vždy zabezpečovať dve silné supervelmoci. To, že tretie štáty nie sú schopné vykonávať politickú kontrolu nad ostatnými zároveň neznamená ich vojenskú slabosť.

Čo sa týka riadenia akcií je lepšie, ak sa problémy ktoré sa dotýkajú viacerých štátov riešia na medzinárodnej úrovni. Málo dôležité problémy sa môžu riešiť medzi supervelmocami, závažnejšie by už ale mali zahŕňať aj silnejších aktérov systému. Supervelmoci riešia problémy na ktoré zväčša nestačia ostatné štáty systému.

Aliancie sú charakteristickou črtou multipolárneho systému. Riziko aliancií spočíva v neistote kto koho ohrozuje, kto komu odporuje, kto získa či naopak stratí na aktivite iných štátov. Čím viac aktérov v medzinárodnom systéme pôsobí, tým viac sa stupňuje zložitosť a neistota v systéme. Pre udržanie si spojencov je pre štát kľúčovou šikovná stratégia, prispôsobovanie sa aktuálnym situáciám a ak sa tlak stupňuje, štát je pripravený vyjednávať takmer s kýmkoľvek. Aliancia musí mať svojho lídra a pre jej súdržnosť je mimoriadne dôležitý kvalitný manažment. Ak dôjde ku kríze, pre slabšieho aktéra je lepšie stáť stranou a bočiť od vznikajúceho konfliktu.

Neistota, ktorá je pre tento systém príznačná nenúti štáty k opatrnosti, ale naopak stupňuje riziko konfliktu. V multipolárnom svete sú hrozby rozptýlené, zodpovednosť nejasná a záujmy jednotlivých aktérov dosť neprehľadné. [15] Prepočítanie sa je najväčším nebezpečenstvom štátu. Šikovná zahraničná politika môže byť výhodou v tom prípade, ak si štát dokáže nepohnevať ostatných spojencov, prípadne presvedčiť ďalších, aby sa pridali na jeho stranu. Štátnici môžu vystupňovať tlak v záujme vyriešenia problému, bez toho že by sa museli obávať potenciálnych oponentov.

[1] Krejčí, O.: Mezinárodní politika. 2001. s. 525

[2] Drulák, P. Realistická tradice: kontinuita mocenské politiky. Teorie mezinárodních vztahů (online). 2003 (Cit. 2006- 03-01). (<http://obchod.studovna.cz/scripts/detail.asp?id>)

- [3] Waltz, N.K.: Man, the State and War. New York : Columbia University Press, 1954. s. 16
- [4] Slantchev, B. Review: War and Change in World Politics (online). 2001 [Cit. 2006-08-04] (<http://www.gotterdammerung.org/books/reviews/m/man-the-state-and-war.html>)
- [5] Waltz, N.K.: Man, the State and War. 1954. p. 41
- [6] Waltz, N.K.: Man, the State and War. 1954. s. 83
- [7] Tamtiež, s. 122
- [8] Donnelly, J.: Realism and International Relations. Cambridge : Cambridge University Press, 2000. p. 85
- [9] Waltz, N.K.: Theory of International Politics. New York : McGraw- Hill, 1979. p. 114
- [10] Slantchev, B. Review: War and Change in World Politics (online). 2001 [Cit. 2006-08-04] (<http://www.gotterdammerung.org/books/reviews/m/man-the-state-and-war.html>)
- [11] Waltz, N.K.: Theory of International Politics. 1979. p. 109
- [12] Tamtiež, s. 121
- [13] Waltz, N.K.: Theory of International Politics. 1979. p. 163
- [14] Tamtiež, s. 173
- [15] Slantchev, B. Review: Theory of International Politics (online). 2001 [Cit. 2006-25-02] (<http://www.gotterdammerung.org/books/reviews/t/theory-of-international-politics.html>)